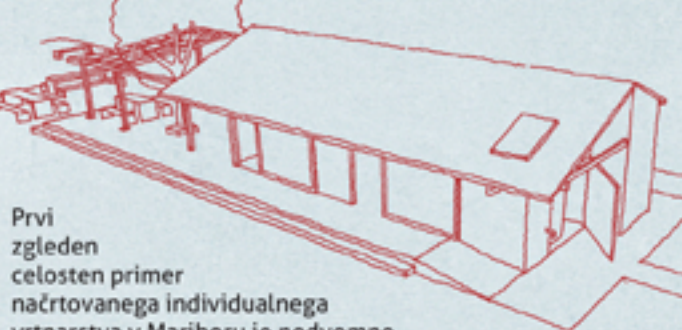

V času vsesplošnih negotovosti in recesij bi moral biti sestavni del vsake trajnostne razvojne alternative tudi kakovostna pridelava in poraba hrane. Samooskrba lokalne skupnosti, ki jo lahko omogoči urbano vrtnarjenje, postaja čedalje bolj razvita dejavnost v ubranih središčih.

Urbani vrtovi, balkonska korita, sadni parki in drevoredi, vrtovi na strehah, vodni motivi in pozelenele ograje namesto železa ali betona – z vsem tem samoorganizirane urbane skupine v številnih državah sveta oživljajo in transformirajo prostor v nove razsežnosti javnega, odprtega, živega prostora za ustvarjanje in samoorganiziranje skupnosti.

Skupnostni urbani vrtovi predstavljajo ekonomske, ekološke, kulturne in socialne izzive lokalnemu prebivalstvu, saj poleg prostora za druženje, menjave, interakcije, samooskrbe in učenja nudijo tudi socialni in kulturni korektiv, hkrati pa ponovno povežejo življenje z neposrednim izkustvom zadovoljevanja človekovih potreb. Poleg ustvarjalne uporabe in negovanja zelenih površin urbano vrtnarstvo niža transportne in skladiščne stroške ter emisije, odvisnost prebivalstva od cen nafte, farmacevtskih korporacij in trgovskih lobijev. Obnavlja organski material v mestu, omogoča pridelavo lokalne, sezonske, žive hrane za gospodinjstva, posameznike ali ljubitelje kulinarike. Vrtovi omogočajo agronomsko opismenjevanje, vzpostavljajo odnos do zemlje in okolja, novo percepcijo javnih površin, nudijo prostor za otroško igro, rekreacijo in sprostitve ter izboljšujejo tudi zdravje in počutje ljudi. Kulturni potencial urbanih vrtov zvišuje zaznavne kvalitete prostora s soustvarjanjem zelenih površin v mestu, preprečuje tvorbo divjih odlagališč in predstavlja izjemno izobraževalno vrednost, predvsem za otroke in mladino.

Prvi zglede celosten primer načrtovanega individualnega vrtnarstva v Mariboru je nedvomno avstro-ogrska ureditev vrtov v železničarski koloniji na Taboru. Kolonija je zrasla leta 1863 in je bila prva naselbina na desnem bregu Drave, kjer se danes razširja pretežni del mesta Maribor. V njej so živeli delavci iz remontnih delavnic Južne železnice Dunaj–Trst. Vsaka hiša s štirimi ali osmimi stanovanji je imela za posamezno delavsko družino predvideno svojo zelenico s smiselno razporejeno zeleno zaveso sadnega in okrasnega drevja, z motivom štirih dreves na ploščadi in vrtom z vrtninami, ki je bil ograjen s plotovi predpisanih velikosti in oblik.

Družine so si delile estetsko izdelane vrtno lopo, skupnostni drevored, mestne vodnjake in celotno izdelano okolico naselja. Ureditev kolonije v Mariboru v sredini 19. stoletja, v zametku industrializacije, se je ohranila do danes in predstavlja zgodovinsko, sociološko in urbanistično dediščino širše regije.

Z rastjo industrije in priseljevanjem – sprva iz avstro-ogrskih dežel in nato iz bratskih republik Jugoslavije – so cveteli tudi številni vrtovi, ki so postali nepogrešljivi in prepoznavni del mestne urbane kulture. Že v osemdesetih letih 20. stoletja so v Mariboru oblikovali in sprejeli urbanistični načrt, ki je v Stražunskem gozdu predvideval celotno ureditev večje površine, namenjene vrtnarstvu. Čeprav se načrt nikdar ni v celoti uresničil, pa še danes velja za okoljsko, krajinsko, arhitekturno in sociološko daleč najbolj izdelan primer urbanega vrtnarstva. V Mariboru in na njegovem obrobju je občina v preteklosti namenila nekaj lokacij za vrtove, kot na primer na Pobrežju in pred leti v Morskem jarku pri Kungoti. A ti primeri delne ureditve ne zadovoljujejo velike potrebe po vrtovih, še posebno če upoštevamo, da se hkrati, zaradi črpališča pitne vode, počasi zapira največja vrtnarska kolonija pri Vrbanskem platoju, ena redkih, ki so organizirane kot društvo. Veliko prebivalcev zato ostaja brez koščka zemlje in so prepuščeni lastni iznajdljivosti.

Večina obstoječih vrtov v mestu zato spada v kategorijo »spontanega« snovanja tako po izbiri lokacije kakor po vrtni opremljenosti, ki velikokrat spominja na inštalacije trash arta. V vrtnarstvu domišljivi in iznajdljivi recikliranje dobi nov pomen in podobo, ki ni po okusu mestnih estetov. V resnici pa ni niti po okusu številnih vrtnarjev, ki so si pločevinasto plastične iverne ute z zarjavelo ograjo postavili predvsem zaradi nezmožnosti, da bi oblikovali svojo okolico v skladu s svojimi željami in za trajno rabo. Če mesto – in tu mislimo na katerokoli mesto – ni zmožno predvideti zadostnih površin za vrtove na za to primernih lokacijah v skladu s potrebami prebivalcev, bodo ti svoje potrebe zadovoljevali v tistih predelih mesta, kjer bo to mogoče. Če mesto skupaj s prebivalci ne oblikuje osnovnih smernic ureditve teh območij, ki naj odsevajo realne potrebe ljudi, in za to ne predvidi zadostnih sredstev, bodo ljudje oblikovanje podredili svojim vsakokratnim individualnim zmožnostim.

Zato »neurejeni« vrtovi niso nujno posledica pomanjkanja estetske tenkočutnosti, ampak predvsem dvojnega: ekonomske izključenosti tistih, ki jih urejajo in permanentne grožnje, da bodo lahko kadarkoli odstranjeni iz lokacije, ki jo zasedajo proti volji lastnika.

Skupnostni urbani vrt je vzpostavila skupina strokovnjakov in raziskovalcev v programu Urbane brazde. Dodelali in realizirali so nikdar dokončano in uresničeno idejo o urbanističnem posegu, ki jo je Mestna občina Maribor sprejela že v odloku iz leta 1986. Na podlagi tega odloka so raziskovalci pripravili več vzorčnih primerov skupnostnega urbanega vrtnarstva in za vzpostavitev primera dobre prakse od občine pridobili hektar površine v mestni četrti Radvanje na lokaciji pri Borovi vasi, v neposredni bližini najbolj goste poseljenega dela mesta. Skupnostni urbani vrt je umeščen ob obvodno sprehajalno pot, ki povezuje rekreacijsko območje pod Pekrsko gorco, območje visoke gostote prebivalstva (Nova vas, Borova vas) in rekreacijski gozd Betnava. S prebivalci sosednjih blokov se je vse od jeseni 2011 snoval vzorčni primer ekološkega urbanega vrtnarstva, ki bi lahko prerasel v primer dobre prakse.

Pri oblikovanju trajnostnega modela vrtnarstva so raziskovalci Urbanih brazd sledili potrebam prebivalstva in njihovim potencialom za dolgoročno zadovoljevanje teh potreb. Prebivalci iz bližnjih blokov so dobili možnost, da se prek predavanj, izobraževanj, delavnic oblikujejo v organizirano skupino vrtnarjev, v Društvo Urbani eko vrt, ki je prevzelo ureditve in vzdrževanje celotnega območja. Zanimajo so se sproti učili, kako sobivati in sodelovati, kako osebne interese vključevati v interes skupnosti, kako brez večjih stroškov pridelovati kakovostno, ekološko hrano, kako skrbeti za okolje in urejenost zelenih površin v mestu, kako ohraniti skupnostni urbani vrt kot zgled drugim domačim in tujim poskusom. Kako idejo, želje in potrebe prenesti v vsakdanjo prakso, ki jih bo krepila in povezovala. V enem letu se je počasi, a vztrajno začel oblikovati skupnostni urbani vrt, s principi delovanja, ki so jih kolektivno sprejeli vrtnarji na svojih srečanjih.

In prav to je temeljna razlika med individualnim vrtnarstvom in skupnostnim urbanim vrtom. Slednji je skupinski podvig večjega števila prebivalcev ali skupine ljudi, ki preseže, kolikor je to mogoče, razlike in razprtije ter namesto družbene atomizacije ali fragmentacije stopi na pot kolektivnega ustvarjanja skupnosti in skupnega.

Društvo Urbani eko vrt že danes korak za korakom uresničuje potrebe, ki presegajo pridelavo svežega sadja in zelenjave, čeprav je tudi to izjemnega pomena. Na skupnostnem urbanem vrtu poleg češenj cveti druženje različnih generacij in kultur, biodiverzitet se staplja z multikulturalnostjo postindustrijske prestolnice kulture, otroci različnih starosti spletajo nova prijateljstva, medtem ko se igrajo na igralih, ki so jih postavili njihovi starši in stari starši. Skupnostni urbani vrt je prostor pridelave vrtnin, a hkrati prostor negovanja odnosov, ki jih potrošniška družba s konkurenčnostjo, z izkoriščanjem naravnega in družbenega bogastva zabrisuje in preprečuje. Vrt tako postane predvsem prostor srečevanja, prostor druženja, kjer se prek delavnih akcij, sestankov in praznovanj ponovno poveže družbeno tkivo. Od ekološke pridelave v prid naravi in nas samih do oblikovanja skupnosti, ki temelji na vzajemni pomoči, solidarnosti, soodločanju o skupnih zadevah, sooblikovanju prostora ustvarjanja in pravi delovanja.

Skupnostni urbani eko vrt pri Borovi vasi je prvi primer celostne ureditve organiziranega vrtnarstva v Sloveniji, sploh pa prvi primer, ki je v izhodišče postavil certificirano ekološko pridelavo. Območje vrtov je zamejeno z leseno ograjo, ob kateri so na notranji strani vrta zasajeni raznovrstno jagodičevje (maline, kosmulje, joste, ribez), leska, šipek, dren in jerebika. Na zunanji strani ograje, ob obvodni sprehajalni poti, raste drevored starih sort sadnega drevja. Sadeže lahko uživajo naključni sprehajalci ali ljudje, ki se vsak dan rekreirajo ob Pekrskem potoku. Želeli smo ustvariti stik med uporabniki vrta in sprehajalci, zato je sadno drevje namenjeno sprehajalcem in naključnim mimoidočim, medtem ko vrtnarji skrbijo za nego dreves. S tem pristopom smo želeli spomniti na prakso, ki jo je v Sloveniji uvedla že Marija Terezija v 18. stoletju. V notranjosti vrta so ob prodnatih poteh za vrtnarje urejene skupne lope s pergolami starih sort trt (jurke, izabele) in kivija. Vsaka skupna lopa nudi prostor za počitek pod pergolo in predstavlja tudi zbiralnik za deževnico. Najmlajši lahko uživajo na igralih ali na zelenih površinah vrta, namenjenih skupni rabi. Dvignjena lesena korita pa služijo gibalno oviranim.

V skrbi za biotsko pestrost in ohranjanje starih, avtohtonih sort je na Skupnostnem urbanem eko vrtu tudi vrtniček, kjer deluje Semenska knjižnica oziroma Društvo Varuhi semen. Za izboljšanje opremljenosti rastlin in promocijo urbane apikulture je za pedagoško popestritev vrta poskrbela Čebelska zveza društev Maribor. Med vsemi infrastrukturnimi objekti pa je zagotovo najpomembnejši leseni skupnostni objekt, prostor srečevanja in druženja vrtnarjev prek opravljanja skupnih opravil, ki tvori in povezuje vrtnarsko skupnost.

Skupnostni urbani eko vrt si zasluži predznak eko ne samo zato, ker je prvi urbani vrt s skupinskim potrdilom o ekološkem vrtnarjenju, kar skrbno nadzoruje Inštitut za kontrolo in certificiranje Univerze v Mariboru, ampak tudi zato, ker v celotni ideji sledi ciljem trajnostne zasnove v dobrobit lokalne skupnosti. S fotovoltaike domače proizvodnje in suhimi kompostnimi sanitariji je vrt samozadosten pri preskrbi s potrebno električno energijo in ne obremenjuje okolja z odpadki. Prav tako so vsi objekti, ki jih je postavilo lokalno podjetje Eko hiše – Danilo Gorjup s.p., zgrajeni iz lesa iz gozdov v neposredni bližini Maribora. Skupnostni urbani eko vrt je zato potrebno gledati celotno, tako kot je nastajal in še nastaja s pomočjo vrtnarjev, združenih v Društvo Urbani eko vrt.

Koordinator projekta:
Matej Zonta (mail: matej.zonta@maribor2012.eu, tel: +38622281242)

Idejno zasnovo so pripravili:
dr. Marta Gregorčič, Matej Zonta, dr. Milojka Fekonja, Anton Komat, Mateja Koler

Arhitekt Sani Okretič, krajinski arhitekt mag. Niko Stare

Izvedba:
Matej Zonta in Simona Trčak Zdolšek (Urbane brazde, www.brazde.org), Društvo Varuhi semen (http://semenska.org/), predsednik Društva Urbani eko vrt (www.ekovrt.si), Zoran Zobovič in številni ter angažirani člani društva. Pri izvedbi je sodelovala še vrsta drugih strokovnjakov in posameznikov, ki so se na različnih delih vključevali in podpirali projekt.

Informativni dan na vrtu je za zainteresirane javnosti organiziran vsak prvi četrtek v mesecu med 18.00 in 19.00, in sicer med aprilom in oktobrom. S predstavniki društva se lahko srečate, jih pokličete na 041 975 255 ali jim pišete na info@ekovrt.si

